

NET SERVET VERGİSİ

Turhan TÜKENMEZ
Maliye Müfettiği

I — Net servet vergisinin tanımı :

Servet üzerindeki vergileri veraset ve intikal vergileri, istisnâ zamanlarda baş vurulan servet vergileri, emlak vergileri ve net servet vergileri olmak üzere dört gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan veraset ve intikal vergisi ölüm ya da bağışlama sonucu karşılıksız bir servet transferi üzerine bu gibi olayların zuhur ettiği zamanlara mahsus olmak üzere konan bir vergidir. Ayrıca servetlerin bir bedel mukabilinde alınıp satılmasından alınan çeşitli tip vergileri de bir intikale dayandıkları için bu grup içinde müतालâa edebiliriz. İstisnâ durumlarda baş vurulan servet vergisi, net servetin tamamı üzerine daha ziyade harp sonrası ve enflasyon devrelerinde olmak üzere bir defada salınan yüksekçe nispetli bir vergi olup, özellikle Devlet borçlarının ödenmesi, harp zararlarının telâfisi v.s. gibi amaçların gerçekleşmesi için kullanılır. Genellikle mahalli idareler tarafından tahsil edilen emlak vergileri sahip olunan bina ve arazi dolayısıyla alınmakta ve vergi konusu itibariyle diğer servet vergilerine nazaran daha dar bir uygulama sahası bulunmaktadır. Net servet vergisine gelince bu, gerçek kişilerin (ve bazı durumlarda kurumların) borçlarının indirilmesinden sonra kalan net servetleri üzerinden her yıl için alınan bir vergidir. Bu vergiyi emlak vergisinden ayıran başlıca farklar netlik kavramı, vergi oranlarının mahiyeti ve uygulama sahası üzerinde toplanır. Gerçekten emlak vergilerinde emlak sahibi olanların şahsi durumları ve bu meyanda emlak ile ilgili veya diğer şekillerdeki borçları nazara alınmaz. Vergi nispeti ise, bina ve arazinin tespit edilen değerinin miktarı ne olursa olsun sabit tutulmuştur. Oysa ki, borçların tenzilin-den sonraki servet üzerine konan net servet vergileri sabit nispet uygulayan bir kaç ülke dışında pek çok ülkede servet miktarının artışına göre müterakki nispetleri altında uygulanmaktadır. Emlak vergileri servet miktarı itibariyle istisnalar, yaşlılık - sakatlık v.s. gibi nedenlerle mua-

fiyetler konusunda net servet vergisine kıyasen çok rijittir. Buna mukabil konu olduğu servet türü ancak bina ve araziye inhisar tetiğinden hemen hemen her türlü servete konan net servet vergisinden çok daha dar bir kapsamı bulunmaktadır. Emlâk vergileri konu itibariyle dar olmalarına rağmen Dünyadaki bütün ülkelerde uygulanması dolayısıyla çok yaygın ve yerleşmiş bir vergi grubu teşkil etmekte, net servet vergileri ise halen ancak 13 ülkede uygulanmaktadır.

II — Net servet vergisinin tarihçesi :

Net servet vergileri her ne kadar çok fazla ülkede uygulanmamakta ise de, yeni bir vergi türü sayılmaz. İsviçre kantonlarında bu çeşitten bir verginin mazisi 13. asra kadar uzanmaktadır. Ancak şimdiki modern anlamı ile net servet vergisinin Orta ve Şimal Avrupa ülkelerinde ancak 20. asrın başlarından sonra benimsendiğini görmekteyiz. Nitekim Avrupa ülkeleri içinde Danimarka 1904, İsveç 1910, Norveç 1911, Hollanda 1914, Batı Almanya 1893 tarihli Prusya vergisinden mülhem olarak 1922 yılında bu vergiyi uygulamaya başlamışlardır.

Verginin Avrupa'daki nispeten uzun bir geçmişine karşılık Asya ve Lâtin Amerika'da uygulanmaya başlanması yeni sayılır. Prof. Kaldor'un tavsiyeleri sonunda Hindistan 1957, Seylân 1959 yılında, Vergi Araştırma ve Reform Komisyonu raporundaki tavsiyeler sonucu Pakistan 1963 yılında net servet vergisini benimseme yoluna gitmiştir. Japonya 1949 yılında dâvet edilen Prof. Carl Shoup başkanlığındaki komisyonun tavsiyesi ile 1950 yılında net servet vergisini yürürlüğe koymuşsa da, bazı mah-hur ve idarî güçlükler nedeniyle 1953 yılında ortadan kaldırmıştır.

Söz konusu vergi Lâtin Amerika ülkeleri içinde ancak iki adedinde uygulanmakta olup bunlar da 1935 yılından bu yana Kolumbiya ve 1964 yılından beri Uruguay'dır. Mamafih, 1962 yılı Aralık ayında Şili'nin başkenti Santiago şehrinde Lâtin Amerika'nın ekonomik kalkınmasında malî politika mevzuunda Lâtin Amerika, A. B. D. ve bazı Avrupa ülkelerinin maliye uzmanlarının iştirakiyle düzenlenen konferansta net servet vergisinin gerekli idarî ön şartları haiz olmak kaydı ile bütün Lâtin Amerika ve diğer Dünya ülkelerinde uygulanması tavsiye olunmuştur¹. Öte yandan, muhtelif tarihlerde İsrail, Yunan ve Avusturalya hükümetlerine verilen raporlarda da bu verginin ihdası lehine kuvvetli argümanlar ile-

1) CAS/IDB/ECLA Joint Tax Program, "Fiscal Policy for Economic Growth in Latin America", 1965, Sahife: 421.

ri sürülmüştür². Keza Prof. F. Neumark'ın başkanlığındaki AET Vergi ve Maliye Komitesinin vergi harmonizasyonu konusunda 1962 yılı sonunda hazırladığı raporda aynı tip düşük nispetli bir net servet vergisinin Topluluğun bütün üyelerinde uygulanması yönünden gerekli çalışmaların yapılması öngörülmüştür³.

III — Net servet vergisi lehine öne sürülen deliller :

Daha ziyade gelir vergisinin tamamlayıcı bir parçası şeklinde düşünülen bir net servet vergisinin özellikle şu nedenlerle uygulanması arzu edilmektedir :

1) Vergi ödeme kapasite ve iktidarını sadece gelire dayandırarak gelir vergisi ile iktifa etmek etkili ve âdil bir sonuç yaratmamaktadır. Ekonomik refah gelirle birlikte aynı zamanda servete de bağlı olduğundan servet ve kapitalden elde edil' en gelirin daha ağır bir şekilde vergilendirilmesi gerekir. Aynı gelire sahip iki şahıstan birinin serveti diğerinden daha fazla ise servetçe zengin olanın daha avantajlı durumda bulunduğu su götürmez. Gerçekten servetten doğan gelirin daha kolay ve zahmetsiz elde edildiği, zaman itibariyle daha devamlı bir karakter gösterdiği realitesi bir tarafa, servet sahibinin harcama gücünde bir rezerv fonksiyonu gördüğünden kötü günler için tasarruf etme endişe ve zorunluluğunu ortadan kaldırmakta, gerek bu yüzden ve gerekse kredi v. s. bulma yönünden elinde bulundurana çok daha iyi rekabet şartları ve sosyal durum yara'maktadır.

Gelir vergisinin bir para akımını temsil etmeyen faaliyet ve durumları yakalamada dahi kifayetsiz kaldığı genellikle kabul edilen bir husustur. Çok lüks meskenler de dahil olmak üzere sahibi tarafından bizzat oturulan bütün evlerden fiilen bir irad elde edilmemekle beraber bu durumda yine de bir standardın ötesinde atfedilebilir kira geliri mevcut bulunmaktadır. Fiilen elde edilmeyen bu tip kira gelirleri bir çok ülkede vergilendirilemediği gibi, bahçe, otomobil, yat, mücevher, çeşitli koleksiyon, möble v.s. gibi varlıklar dahi tamamen gelir vergisi dışında kalmaktadır.

Gelir vergisi sisteminde çeşitli istisna ve muaflıklarla, ya da sedülersistem altında ayrı vergi nispeti uygulanması gibi metodlarla emek geli-

2) H. S. Bloch, "Revenue Administration and Policy in Israel", 1953
George F. Break and Ralph Turvey, "Studies in Greek Taxation", 1964
R. I. Downing, "Taxation in Australia", 1964.

3) AET içinde net servet vergisi Hollanda (% 0,5), Lüksemburg (% 0,5) ve Batı Almanya'da (% 1) uygulanmaktadır.

rine bazı avantajlar tanınsa dahi, bu tedbirler yine de eşitlik yönünden emek dışı gelirlerle mukayesede kifayetsiz kalmaktadır.

2) Net servet vergisi konmasının bir diğer avantajı da bazı ülkelerde servetlerin az sayıda aile, ya da şahısların elinde temerküzünü önlemektir. Bir ülkedeki mevcut gelir vergisi sisteminde yüksek gelir dilimleri için ne kadar müterakki nispet uygulanırsa uygulansın, gerek vergi kaçakçılığı ve vergiden kaçınma olaylarına mâni olunamaması, gerekse servetlerin gelir vergisi şümülü dışında kalan sahalardan tedariki gibi durumlar nedeniyle sosyal adalet ve eşitlik amacına ulaşmada tam bir başarı sağlanamamaktadır.

Az gelişmiş ülkelerin hemen hemen hepsinde salt müterakki gelir vergisi sisteminin servet temerküzünü önleyemediği bilinen bir gerçektir. Örneğin, Pakistan'da Vergi Araştırma ve Reform Komisyonunca 1959 yılında düzenlenen Raporda özellikle bu konuya değinilmiş ve bir net servet vergisi lüzumu belirtilmiştir. Müterakki vergi sistemlerinin gelişmiş ülkelerde dahi servet temerküzünü önleme yönündeki amacına erişemediğini Prof. Nicholas Kaldor şöyle belirtmektedir: "İngiltere de en az 15 yıldan beri gelir vergisi ve surtax'ın müşterek oranları yüksek gelir dilimlerinde % 90'a eriştiği ve tereke vergilerinde azamî % 80 oranına ulaştığı halde hâlâ büyük çapta yeni servet oluşum ve temerküzü önlenememekte, bu meyanda millî servetin 1/3 üne sahip olan yüksek servet sahiplerinin oranı azaltılamamaktadır. Bu durumun A. B. D. ve diğer Batı Avrupa ülkeleri için de geçerli olduğunda şüphe yoktur"⁴.

Kaldor tarafından ileri sürülen İngiltere'deki temerküz durumunun A. B. D. için dahi varit olduğu iddiası gerçekten doğrudur. Nitekim Robert J. Lampman tarafından yapılan bir araştırmaya göre A. B. D. de büyük servet sahiplerine ait servetin yekûn servet içindeki yüzdesi aşırı müterakki vergilemeye rağmen 1922-1956 devresinde çok az bir gerileme kaydetmiştir⁵:

Müterakki oranlı bir gelir vergisi sisteminin servet temerküzünü önleyemediği aşikâr olmakla beraber, bazı müellifler ve bu meyanda Richard Goode, net servet vergisinin dahi servet vergisini önleme hususunda gelir, tereke ve intikal vergilerinden ibaret entegre bir sisteme kıyasen çok büyük bir avantaj taşımadığını, yapılacak en doğru işin yeni bir net ser-

4) Nicholas Kaldor, "Indian Tax Reform, Report of a Survey", 1959, Sahife: 8.

5) Robert J. Lampman, "The Share of Top Wealth - Holders in National Wealth 1922-56", 1962, Sahife: 24.

vet vergisi ihdas etmek yerine mevcut gelir, servet ve transfer vergilerinin hem teknik, hem de idari yönden ıslahı ve mükemmelleştirilmesi olduğunu ileri sürmektedirler⁶.

A. B. D. de yüksek servet sahip'lerine ait servetin şahsi servet toplamı içinde işgal ettiği yüzde :

Yıl	Reşit olanlarda en zengin % 1	Bütün şahıslara göre en zengin % 0.5	Ailelere göre en zengin % 2
1922	31,6	29,8	33,0
1929	36,3	32,4	—
1933	28,3	25,2	—
1939	30,6	28,0	—
1945	23,3	20,9	—
1949	20,8	19,3	—
1953	24,2	22,7	28,5
1956	26,0	25,0	—

3) Net servet vergisi bir bakıma servetin potansiyel geliri üzerine konmuş sayılabileceğine ve vergi de ön plânda servetin gelirinden ödeneceğine göre bu durumda servetlerin gelir getirmeyen sahalarda kullanılan ya da atıl bir şekilde muhafaza edenlerin cezalandırılmış olacakları aşîkârdır. Vergilerini rahat ödeyebilmek ve söz konusu cezalandırmadan kurtulmak isteyen bir çok vergi müellefi böylelikle servetlerin gelir getiren prodüktif yatırım sahalarna kanalize etmek yolunu tercih edecekler ve aynı zamanda ekonomik gelişme de bir miktar kamçılanmış olacaktır.

4) Profesör N. Kaldor'un 1959 yılında Hindistan ve 1960 yılında Seylân vergi reformları hakkında yazdığı raporlarda net servet vergisinin ayrıca şu iki fonksiyonu üzerinde de durulmuştur :

a — Müterakki vergilemede salt gelir unsurunu ölçü olarak almak hâtabı olup vergi kapasitesinin tâyinde ayrıca yekûn servet ve harcama gibi unsurları da nazara almak gerekeceğinden net servet vergisi ihdasına lüzum vardır.

b — Muayyen devrelerde beyanname ile bildirilecek net servet miktarından diğer vergiler ve özellikle gelir vergisi yönünden de faydalı bilgiler elde edilip değerlendirileceğinden net servet vergisi vergi idaresi

6) Richard Goode, "The Individual Income Tax", 1964, Sahife: 32.

için büyük fayda sağlayacak, örneğin, gelir vergisinin verimini arttıracaktır. Profesör Kaldor'a göre, Hindistan'da gelir vergisi, sermaye değer artış vergisi, yıllık net servet vergisi, harcama vergisi ve genel mahiyette bir hibe vergisi aynı anda yürürlüğe konduğu takdirde bu 5 vergili sistem mahiyeti icabı birbirlerini otomatik şekilde kontrol edecek ve birinden kaçınma diğer birinde mükellefiyeti arttırabilecektir.

IV — Net servet vergisinin mahiyeti :

Yıllık bir net servet vergisi uygulayan ülkelerin çoğunda bu vergi gelir vergisinin tamamlayıcı bir parçası mahiyetindedir. Bununla beraber örneğin, İsveç'te olduğu gibi gelir vergisi ile tamamen müşterek şekilde düzenlenip uygulandığı gibi, Uruguay'daki gibi tamamen bağımsız bir vergi halinde dahi uygulanabilir.

1) Verginin mükellefleri :

Verginin hem gerçek kişiler, hem de aynı zamanda tüzel kişiler üzerine konması mümkündür. Nitekim Hollanda, İsviçre, Kolombiya, İsveç, Seylân, Hindistan, Danimarka ve Pakistan'da mükelleflerin sadece gerçek kişiler olmasına mukabil Batı Almanya, Finlândiya, Lüksemburg, Norveç ve Uruguay'da vergi kapsamına kurumlar da alınmıştır. Vergi mükelleflerinin gerçek kişiler olması halinde bu tam mükellefiyete tâbi vatandaşlar ve dar mükellefiyete tâbi yabancılar olabilir. Genellikle muvazaaları ve artan oranlı nispetlerden kaçınmaları önlemek, ya da idarî kolaylıklar yönünden eş ve çocukların serveti de dahil olmak üzere verginin ailenin tüm serveti üzerine konduğu görülmektedir. Verginin kurumlar için de uygulanması gerektiğini öneren görüşler şöylece özetlenebilir :

a — Bir piyasada rekabet eden bütün müteşebbisler hangi hukukî şekil altında faaliyet gösterirse göstere sin aynı vergi yükü altında olacaktır.

b — Kurumlar vergisinde vergi oranları yükseltilmesi yerine, ayrıca bir net servet vergisi konursa bu durum elindeki kapitali verimli bir şekilde kullanmamak suretiyle rasyonel ve rantabl çalışmayan kurumları cezalandırarak piyadan tasfiye edecektir.

c — Kurumlar üzerine konan bir servet vergisi Devlete fazladan önemli miktarda bir gelir sağlayacağı gibi, verginin idaresi ve muayyen devrelerde yapılacak değerlendirme gibi işlemler dahi kurumlar yönünden daha fazla kolaylık arz etmektedir.

Maliyeciler arasında ekseriyeti teşkil eden büyük bir kısma göre ise, kurumlar üzerindeki bir vergi özellikle şu sebeplerle şayanı tavsive değildir :

a — Kurumlar tarafından bu vergi yansıtılsa dahi depresyon devrelerinde yatırımları köstekleyici bir rol oynayarak depresyonu daha da arttıracaktır. Buna mukabil refah devrelerinde verginin fiyatlara aksettirilmesi yüzünden enflasyon, para hacmi ve fiyat yükselişi daha da kamçılanacaktır⁷.

b — Şirket hissedarlarının hisse senetleri üzerinden alınacak bir vergi bu hissedarlara bir mahsup hakkı tanınmadığı müddetçe hem şirket, hem de hissedarlar üzerinde çift vergilemeye yol açarak adaletsiz bir durum yaratacaktır. Böyle bir mahsup imkânı tanındığı takdirde ise, çeşitli idarî güçlükler doğabileceği gibi, eğer düşük seviyede servetler için bir vergi istisnası söz konusu ise, bu istisna limiti içinde kalan hissedarlar mahsup imkânından faydalanamayacağı cihetle hisse senetleri şeklindeki servetleri bu sefer şirket elinde yine vergiye tâbi olmaya devam edecektir. Nitekim Hindistan ve Pakistan'ın önce net servet vergisine tâbi tuttukları halde sonradan kurumları vergi mükellefiyetinden çıkarılmaları özellikle bu nedene dayanmaktadır.

c — Kolombiya'nın ise 1960 yılında vergiyi kurumlar üzerinden kaldırıp sadece gerçek kişiler üzerinde bırakmasının başlıca nedeni böylelikle uluslararası çift vergilemenin bertara fedilerek daha fazla yabancı sermaye celbedilmesi arzusudur. Zira Kolombiya hükümetinin bu vergiyi gelir vergisinin tamamlayıcı bir kısmı telâkki etmesine karşılık A.B.D., kendi ülkesindeki mükelleflere bu verginin kapital üzerine konduğu gerekçesi ile dış yatırımları üzerinden ödedikleri net servet vergisi dolayısı ile bir mahsup imkânı tanınamakta idi.

2) Verginin mevzuu, muafiyet ve istisnalar :

Net servet vergisi yukarıda da işaret edildiği üzere, mükellefin borçlarının tenzilinden sonra kalan net serveti üzerine konmaktadır. Bu servet içine bina, arazi, gemi, makine, canlı havyan, otomobil, mücevherat, çeşitli ticarî ve gayri ticarî malzemeler v.s. gibi gayrimenkul ve menkul mallar ile para, banka mevduatı ve her türlü hisse senetleri, tahviller, haklar, patentler, ipotekler gibi maddî ve gayri maddî kıymetler dahildir.

7) Dino Jarach, "Taxes on Net Wealth, Inheritances and Gifts" - Fiscal Policy for Economic Growth in Latin America, CAS/IDB/ECLA, 1965, Sahife: 209.

Ancak verginin uygulandığı çeşitli ülkelerde vergi idaresinde ve ödemesinde kolaylık temini, adalet ve eşitlik mülâhazaları bazı faaliyet ve yatırımların teşviki, bir kısım hak ve menfaatlerin korunmasının temini v.s. gibi nedenlerle çeşitli istisna ve muafiyet hükümleri vazedilmiş bulunmaktadır. Meselâ, verginin uygulandığı hemen hemen bütün ülkelerde zarurî ev eşyaları, hayat sigorta poliçeleri, zatî eşyalar, emekli ikramiye ve aylıkları vergi dışı bırakıldığı gibi bazı ülkelerde muayyen bir miktara kadar mücevherat, bazılarında ilmâ araştırma malzemeleri, canlı hayvanlar, Devlet tahvilleri, şirket hisse senetleri, teşvik tedbirleri ile ilgili çeşitli yatırım mal ve araçları, ziraatte kullanılan arazi, meyvalıklar ve ormanlar da vergi konusuna alınmamıştır.

Bunun dışında her ülkede şahıs başına aşağıdaki listede belirtildiği gibi bir istisna limitinin de mevcut olduğu görülmektedir :

Ülke	Muafiyet sınırı (MS)	Fert başına millî gelir (FG)	(MS)	(FG)
Lüksemburg	\$ 2 000 (Lük. Fr. 100 000)	\$ 1,301 (1963)		1,5
Kolombiya	\$ 2,222 (Kol. \$ 20 000)	\$ 261 (1863)		8,5
İsviçre	\$ 2,314 (İsv. Fr. 10,000)	\$ 1,685 (1963)		1,4
Norveç	\$ 2,801 (Nor. Kr. 20,000)	\$ 1,178 (1963)		2,4
Finlandiya	\$ 3,906 (Fin. Mrk. 12,500)	\$ 1,046 (1963)		3,7
B. A'manya	\$ 5 000 (DM 20,000)	\$ 1,250 (1963)		4,0
Uruguay	\$ 10,416 (Ur. \$ 250,000)	\$ 321 (1963)		32,4
Hollanda	\$ 11,049 (Hol. Fl. 40,000)	\$ 1,130 (1964)		9,8
Danimarka	\$ 13,030 (Dan. Kr. 90,000)	\$ 1,339 (1963)		9,7
İsveç	\$ 15,473 (İsv. Kr. 80,000)	\$ 1,893 (1963)		8,2
Hindistan	\$ 41,499 (Hin. Rs. 200,000)	\$ 78 (1963)		538,4
Selyân	\$ 42 105 (Sey. Rs. 200,000)	\$ 124 (1964)		339,5
Pakistan	\$ 83,682 (Pak. Rs. 400,000)	\$ 78 (1963)		1072,8

Kaynak : Noburu Tanabe - George E. Lent, "The Taxation of Net Wealth", IMF, 1966, Sahife : 13.

Yukarıdaki listeden de görüleceği üzere, en ağır vergileme İsviçre ve Lüksemburg'ta, en hafif vergileme ise Pakistan, Hindistan ve Seylân'dadır. Çeşitli ülkeler arasında istisna limitlerinin değişik miktarda olmasına yol açan faktörler arasında verginin amacı, oranı ve uygulama yönünden idarî olanaklar gibi hususlar zikredilebilir.

3) Vergi oranları :

Maliyeciler tarafından gerek daha âdil bir vergileme ve gerekse servetlerin muayyen ellerde toplanmasının önlenmesi yönünden genellikle müterakki oranlı net servet vergisi tavsiye olunmakla beraber az sayıda bazı ülkede verginin sabit oranda alındığı görülmektedir ki bunda da aşırı servet parçalanmasının, lüzumsuz tüketime yönelmenin önlenmesi, gelir vergisi oranları, kanun koyucunun maksadı v.s. faktörlerin etkisi olsa gerektir.

Halen net servet vergisi uygulayan ülkelerdeki vergi oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir :

Mürerakki oranlar	(%)	Sabit oranlar	(%)
İsviçre	0,2 - 0,6	Hollanda	0,5
Kolombiya	0,1 - 1,5	Lüksemburg	0,5
Norveç	0,6 - 1,7	Uruguay	1
İsveç	0,5 - 1,8	B. Almanya	1
Finlândiya	0,4 - 2,0		
Seylân	0,5 - 2,0		
Hindistan	1,0 - 2,0		
Pakistan	1,0 - 2,0		
Danimarka	1,2 - 2,3		

Kaynak : Noburu Tanabe - George E. Lent, "A.G.E.", Sahife: 16.

Kurumlar için de net servet vergisinin bahis konusu olduğu ülkelerden Lüksemburg, Uruguay ve Batı Almanya'da hem şahıslara, hem de kurumlara sabit nispet, Norveç ve Finlândiya'da ise, şahıslara müterakki nispet kurumlara sabit nispet uygulanmaktadır.

Net servet vergisi mahiyeti icabı bazı gelir getirmeyen ya da son derece az gelir getiren varlıkları da kapsamaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi verginin bazı ülkelerce benimsenmesinin bir nedeni de servetlerini gelir getirmeyen sahalarda kullananların ya da atıl bir şekilde muhafaza edenlerin cezalandırılmasını temin suretiyle varlıkların daha produktif sahalara akmasını temin arzusudur. Ancak uygulamada gelir getirmeyen servetlerin derhal elden çıkarılmak suretiyle daha produktif bir şekilde kullanılması her zaman mümkün olmayabilir. Verginin servetin gelirinden ödenmesi asıl olduğuna göre bu suretle servetlerini zamanında verimli sahalarda kullanmaya muvaffak olamayanlar için güç du-

rumda kalma ve mağdur olma ihtimali belirecektir. İşte bu gibi durumları hiç olmazsa kısmen önlemek için meselâ Kolombiya kanunî engeller ya da fiziki imkânsızlıklar yüzünden gelir getiremeyen servetlerin vergi hesabında toplam servetten indirilmesine cevaz vermiş, diğer bazı ülkeler ise istisna, az servet kademelerinde düşük oran uygulanması vs.. gibi tedbirler yanında net servet vergisini bir tavanla sınırlandırma yoluna gitmişlerdir. Halen, İsveç, Norveç, Danimarka, Hollanda ve Seylânda yukarıda bahsolunan şekilde vergi tavanları mevcuttur. Meselâ İsveçte tavan konusunda % 80 oranı sınırı ve gelirin 30 katı sınırı olmak üzere iki türlü sınır yürürlükte olup birincisinde mükelleflerin bir vergiendirme yılında ödeyecekleri gelir vergisi ve millî servet vergisi toplamının bütün kaynaklardan bildirecekleri net gelirlerinin % 80 ini aşmaması, ikincisinde ise vergiye tabi toplam servet miktarının mükellefin gelirinin 30 mislini aşmaması söz konusudur. Mamafih her iki halde de bu limitlerin servet üzerine konması gereken ilk ve asıl vergi yekûnunu % 50 oranından daha fazla azaltmaması lâzım gelmektedir. Eğer azaltıyorsa limitler bundan sonraki kısım için nazara alınmaz.

4) Değerleme :

Net servet vergisi ve ayrıca emlak vergisi, veraset ve intikal vergisi, sermaye değer artış vergisi gibi vergilerde değerlendirme usul ve kaideleri genellikle gelir ve kurumlar vergileri sahasında cari olanlardan farklıdır. Keza denilebilir ki birinci gruba giren vergilerde değerlemeye konu olan servetler devamlı surette alım satım, ipotek vs.. gibi bir piyasa muamesesine tabi olmadıklarından bunlardaki değerlemeler adaletsizliğe yol açmamak için vergi idaresi yönünden hem daha fazla zorluk yaratır, hem de daha fazla dikkat sarfına ihtiyaç gösterir. Halen bir çok ülkede gelir ve kurumlar vergisi ile ilgili yani iktisadî işletmelere dahil gayri menkul, demirbaş, esham ve tahvilât vs.. gibi kıymetler amortismanların da indirilmesini mümkün kılacak şekilde maliyet bedeli ile veya muhasebe kayıtlarında gösterilen değerle değerlendirildiği halde, birinci gruba giren vergilerle ilgili servetler rayiç bedel, emsal bedeli, borsa rayici, vergi değeri gibi ayrı ve spesifik metodlarla değerlendirilmektedirler. Servetlerin söz konusu şekillerden her hangi birine göre değerlendirilmesi kabul edildikten sonra miktarı tayin etmek ekseriya mükelleflerin beyanına müstenit olmakta, gerekli durumlarda ise vergi idaresinin takdir, tespit ve araştırması işe karışmaktadır. Ülkeler arasında değerlendirme kavramlarında büyük farklar olmadığından bunların tariflerini Türk Vergi Usul Kanunundan mülhem olarak yapmak mümkündür. Mezkûr Kanunda ana hatları itibariyle :

Rayıç bedel, bir servetin beyan ya da değerleme günündeki normal alım satım bedeli;

Emsal bedeli, gerçek bedeli olmayan veya bilinmeyen veyahut doğru olarak tespit edilemeyen bir servetin değerleme gününde satılması halinde emsaline nazaran haiz olacağı değer;

Borsa rayıcı, gerek menkul kıymetler ve kambiyo borsasına, gerekse ticaret borsalarına kayıtlı olan iktisadî kıymetlerin değerlemeden evvelki son muamele gününde borsadaki muamelelerinin ortalama değeri;

Vergi değeri, arazide tahrir usulü ile tespit edilen kıymet, binalarda ise Bina Vergisi Kanununa göre tadilat komisyonlarınca tespit edilen safi iradın 10 misli şeklinde tarif edilmiş olup diğer ülkelerde de uygulanan "fair market value-current market value" = cari piyasa değeri, "going concern value" = işletmenin faaliyet sırasındaki varlıklarının alım satım değeri, "capitalized value" = kapitalizasyon değeri, "cadastral value" = genel tahrir (kadastro) değeri vs. gibi değerlendirme usulleri aşağı yukarı Türk mevzuatında diğer çeşit servet ve transfer vergileri için mevcut olan usulleri andırmaktadır.

5) Verginin idaresi :

Çeşitli ülkelerdeki uygulamaya bakıldığında net servet vergisinin genellikle ülke çapında olmak üzere merkezi hükümetler tarafından konduğu ve mükellef beyanına dayandığı görülmektedir. Gerçekten verginin doğurduğu türlü idari güçlükler, değerlendirme sorunları, servetlerin yurt içi ve yurt dışındaki miktarının tamamı üzerinden vergi alınması lüzumu, servet temerküzünün önlenmesi arzusu, milli gelir vergisine yardımcı bir fonksiyon ifa etme durumu net servet vergisinin mahalli idareler tarafından ihdas ve idare edilmesine engel olmaktadır. Mamafih halen Norveç, Batı Almanya ve İsviçrede mahallî idarelerin de kendilerine mahsus servet vergileri mevcut bulunmaktadır.

Net servet vergisi, bu verginin gelir vergisinin bir tamamlayıcısı olarak mütalâa olduğu ülkelerde kaideten gelir vergisi ile birlikte idare edilmektedir. Bu müşterek idareye misal olarak İsveç ve Kolombiyayı gösterebiliriz. Nitekim her iki ülkede de gelir ve net servet vergileri aynı memurlar tarafından idare olunmakta, gelir ve net servet aynı beyannameye gösterilmekte, vergi tahsilâtı için müşterek sistem uygulanmakta ve vergilerin tarh ve tahakkuku, değerlendirme işlemleri, iadeler, mahsuplar, itiraz ve temyiz safhaları gibi prosedür tamamen tek tip usul ve mevzuat dahilinde aynı memurlar elinde cereyan etmektedir. Net servet ve

gelir vergilerindeki bu idarî entegrasyonun belli başlı sebep ve faydası ise şüphesiz her iki vergide kaçakçılığı önlemek amacı ile karşılıklı bir kontrol imkânı yaratma arzusudur. Gerçekten meselâ net servetinde büyük bir fazlalığa mukabil az gelir, ya da çok fazla bir gelire karşılık eskisine oranla az miktarda net servet beyan eden bir mükellefin durumu şüphe yaratacağı için hemen bir vergi incelemesine konu olacaktır. Nitekim Kolombiyada 1960 yılında Gelir Vergisi Kanununa ilâve edilen bir hükümle yukarıda belirtilen şekilde gelir ve servet farkları zuhur ettiği takdirde vergi memurlarına ikmalen vergi tarhetme yetkisi tanınmış bulunmaktadır. Bu şekilde bir uygulamada bazı verimli sonuçlar alınacağı muhakkak olmakla beraber kaçakçılığı önlemede yine de tam bir başarı sağlanacağı iddia edilemez. Zira net servet vergisi ve gelir vergisi mükellefleri arasında gelir ve servetlerini beyanname ile hiç bildirmeyenler mevcut olabileceği gibi servet ve gelirinin her ikisini de (geçmiş yıl servet miktarını da hesaba katarak) ayarlı bir şekilde düşük seviyede gösterenler zuhur edebilir. Bu gibi durumda olanların beyannameler üzerinde de yapılacak bir inceleme ile tespiti ise hemen hemen imkânsızdır.

İdarî yönden değerlendirme sorununa gelince, Batı Almanya ve İsveçte net servet vergisinin değerlendirme ile ilgili olarak yaratacağı idarî yükün kısmen azaltılması için gayri menkuller ve diğer bazı servetlerin her yıl yerine bir kaç yılda bir değerlendirilmesi esasının benimsendiğini görmekteyiz. Meselâ Batı Almanyada gayri menkuller Değerleme Kanunu hükümlerine göre üç yılda bir (uygulamada bazan daha geniş bir zaman fasılası da olmaktadır) değerlendirilmekte ve net servet vergisi bu arada mükellefin yazılı bir beyanı ya da idarenin kendi direkt teşebbüsü olmadıkça müteakip yıllarda başlangıçta tespit edilen değer üzerinden alınmaya devam etmektedir. Söz konusu devre içinde mükellefin beyanname veya idarenin inisiyatifine bağlı özel takdirler ancak mükellefin aile statüsünde ve servet durumundaki maddî değişikliklere bağlı olmakta, Kanunda ise maddî değişiklik ya 100.000 DM'ı veya son takdir edilen değerinin 1/5 oranını aşan miktardan fazla bir değişiklik olarak tanımlanmaktadır.

V — Net servet vergisinin iktisadî ve idarî yönden analizi :

1) *İktisadî tesirleri :*

a — *Tasarruf ve sermaye teşekkülüne olan etkisi :*

Net servet vergisi doğrudan doğruya servet şekline dönüşmüş ve dönüşecek olan birikmiş tasarruflara hitap ettiği cihetle tasarruf kararla-

rma etki yapan diğer faktörler hesaba katılmadığı takdirde verginin kaideten tasarrufları frenleyeceği, buna mukabil istihlâk arzusunu teşvik edeceği söylenebilir. Mamafih bu hususta yine de kesin bir genelleme yapmaktan kaçınmak gerekir. Zira verginin özellikle cemiyet içindeki az gelirliler üzerinde tasarruf temayülünü kısacağı ve istihlâki arttıracağı belki muhakkaktır. Ancak orta ve bilhassa yüksek gelirlilerde durum aynı şekilde olmayabilir. Bir kere marjinal tasarruf eğilimleri nispeten daha fazla olan bu sınıfa dahil kişiler zaten öteden beri mübrem ihtiyaçlarını tatmi netmekte ve sosyal mükellefiyetlerini yerine getirmekte bulduklarından verginin konmasından sonra dahi tasarruflarını azaltmayabilirler yani yeni istihlâk sahaları bulamayabilirler. Öte yandan bu sınıflara dahil kişilerdeki tasarruf eğilimi söz konusu verginin dışında pek çok iktisadî ve malî faktörün etkisi altında olup bunlar arasında net servet vergisinin önemi son derece azdır. Meselâ şirketleşmenin yüksek gelirliler arasında olduğunu kabul edersek ekonomik olayların akışı içinde haddi zatında tasarruf ve yatırım kararlarının net servet vergisi mükellefi hissedarların tek tek kendi serbest iradelerinden çok şirket yöneticilerinin elinde olduğunu görürüz. Aslında yazarlar arasında net servet vergisinin ekonomi içindeki çok sınırlı vergi yükü nedeniyle tasarruflar ve yatırımlar üzerindeki etkisinin gözde fazla büyütülmesi gerektiğini dahi öne sürenler çıkmaktadır.

Tasarruf konusunda net servet vergisini harcama ve gelir vergileri ile karşılaştıran Richard Goode her üç verginin tasarrufa etkilerini diğer ekonomik faktörler bir tarafa farklı farklı görmekte ve üç vergi eşit yıllık hasıla şartları içinde bulunduğu takdirde tasarruf eğiliminin harcama vergisinde en yüksek, servet vergisinde en alçak, gelir vergisinde ise ikisinin arasında bir seviyede olacağını belirtmektedir⁸.

Net servet vergisinin sermaye teşekkülü konusundaki rolü özellikle gelir vergisi ile mukayese edildiğinde daha olumsuzdur. Bunun başlıca nedeni ise verginin genel olarak daha önceki birikmiş tasarruflardan ödenmesi realitesidir. Mamafih gelir vergisi tarifelerinde aşırı bir müte- rakkiyet mevcut ise bu durumun sermaye teşekkülü yönünden servet vergisinininkine nazaran daha fazla baltalayıcı etki yapması da çok defa mümkündür.

b — Yatırımlar üzerine olan etkisi :

Net servet vergisinin sermaye teşekkülü konusunda menfi bir rolü olduğu ve bu nedenle neticede yatırımlar üzerinde de aynı şekilde fren-

8) Richard Goode, "AGE", Sahife: 42.

leyici bir etki yapacağı düşünülebilir. Ancak konu özellikle diğer vergilerle birlikte ve aynı zamanda yatırım kârlılığı, zarar mahsubu gibi konular da göz önünde tutularak ele alınırsa ortaya bazı farklı durumlar çıktığı görülür. Net servet vergisi gelir getirmeyen servetler üzerine de konduğundan böyle bir cezadan kurtulmak isteyen atıl servetleri daha prodüktif sahalara çekmek suretiyle yatırımları teşvik edici bir fonksiyonu olabileceği inkâr edilemez. Öte yandan vergi çok az ya da çok fazla gelir getiren yatırımlar arasında da gelir vergisinde olduğu gibi çok gelir getiren yatırımlar aleyhine bir tefrik yapmadığından (gelir vergisinde yüksek miktardaki yatırım gelirleri artan oranlı tarife nedeniyle daha çok vergilenir) yüksek gelir ümidi olan fakat risk unsuru taşıyan yatırımlara karşı daha müsamahakâr durumdadır. Her ne kadar risk unsuru taşıyan yatırımlarla ilgili olarak gelir vergisinde sermayenin eksilmesi demek olan zararların diğer yıllar gelirlerinden mahsubu temin edilmek suretiyle bir dereceye kadar adalet ve teşvik unsuru sağlanmakta ise de pratikte bunun hem sınırlı olduğu ve hem de bütün müteşebbisler tarafından tam anlamı ile bilinmediği görülmektedir. Kaldığı zarar söz konusu olduğunda yani bir servet azalışı halinde servet vergisi mükellefiyetinde de esasen otomatik olarak bir azalma meydana gelecektir.

Servet ve sermaye vergilerinin gelir vergisine kıyasen risk alma yönünden daha avantajlı olduğunu Kaldor şöyle izah etmektedir: Riskli yatırımlara girişen teşebbüslere ait hisse senetlerinin cari piyasa değerleri —risk unsuru dolayısıyla— getirdikleri temettülerin kapitalizasyon yolu ile bulunacak değerleri toplamından daha düşük seviyede seyredeceğinden bu hisse senetleri değeri üzerinden alınacak bir servet vergisi, aynı oranda temettü getiren fakat risk unsuru taşımaması nedeniyle değeri daha yüksek olan hisse senetlerine nazaran daha az miktarda olacaktır⁹. Ancak riskli yatırımlara girişen firmalar bir sermaye şirketi olarak yeni kurulmuşsa ve kapital fonlarını kârlarını hissedarlara dağıtmamak suretiyle otofinansman yolu ile tedarik ediyorsa şirket hisse senetlerinde hem fiilen dağıtılmayan kârlar, hem de bundan fazla olarak şirketin müstakbel büyüme imkânları ve kâr potansiyelinin artması ihtimalleri nedeniyle aşırı yükselmeler meydana geleceğinden net servet vergisinin bu noktada olumsuz rolü olduğunu kabul etmek icap eder. Halbuki gelir vergisi için durum tamamen tersinedir. Şu veya bu sebeple kriz geçiren firmalarda ise hisse senetlerinin borsa değerleri getirdikleri temettülerin kapitalizasyon değerlerine göre düşük olabileceğinden bunların üzerinde

9) Nicholas Kaldor, "An Expenditure Tax", 1955, Sahife: 117.

net servet vergisinin nispeten daha az ürkütücü tesir yapması mümkündür.

Bazı yazarlara göre net servet vergisinin etkisi alıcıların talep ettikleri malların çeşitliliği üzerinde de görülür. Vergi, mahiyeti icabı dayanıklı ve uzun ömürlü mallar üzerine de konacağından bu mallarda ve özellikle konutlar üzerinde talep zayıflayacaktır¹⁰. Bu konuda ayrıca mükelleflerin vergi kaçakçılığı yönünden takınacakları tavrı da nazara almak gerekir. Net servet vergisi uygulamasında ev, dayanıklı ev eşyası, otomobil, esham ve tahvilât gibi kıymetlerde gizlemenin zorluğuna karşılık nakit, mücevherat gibi varlıklar kolaylıkla gizlenebileceğinden talep yönünden bunlara doğru bir kayma olması da çok mümkündür.

Verginin insan gücü konusunda eğitim yatırımları yönünden duruma gelince, diğer vergilerle özellikle gelir vergisi ve bir harcama vergisi ile mukayesede net servet vergisi insan gücüne yapılan yatırımlar konusunda çok daha olumlu ve müsamahakâr bir role sahiptir. Gerçekten gelir vergisinde bu sahaya sarfolunan giderlerin vergi matrahından düşülmesine ya da amorti edilmesine imkân olmamasına, harcama vergisinde dahi eğitim masrafları da dahil bu çeşit her türlü masrafların istihlak harcaması sayılarak vergilendirilmesine karşılık net servet vergisinde ve emlak vergilerinde ne kadar büyük bir yatırım ve eğitim harcamasına konu olursa olsun insan gücünün kendisi (beşerî kapital) maddî bir servet ya da emlak telâkki edilmemekte ve binnetice vergi harici bırakılmaktadır.

Net servet vergisinin yatırımlar üzerindeki etkisi bahsine son vermeden evvel şu hususu belirtmekte fayda vardır: Sadece bir vergi çeşidini ayırıp onun yatırımlarla ilgisini incelemek ve bazı genel yargılara varmak birbirine zincirleme bağlı çeşitli faktörlerden etkilenen ve oluşan ekonomik olaylar manzumesi içinde yanıtıcı sonuçlar doğurabilir. Nitekim bir yatırım olayına yön veren para politikası, maliye politikası, ekonomi politikası, siyasî ilişkiler vs. gibi ana faktörler yanında her hangi bir vergi çeşidinin nisbi önemi fazla sayılmasa gerekir. Bunlardan bir tanesinin olumlu etkisi değerlerinin aksi yöndeki etkileri sonucu kolaylıkla bertaraf edilebileceğinden dinamik bir yatırım faaliyeti içinde bu etkilerin karşılıklı miktar ve derecelerini ölçmek çok zordur.

c — Verginin yansması :

Bugün genellikle kabul edilen bir görüşe göre kişisel ve genel karakteri dolayısıyla net servet vergisinde yansımaya pek mümkün olmamakta

10) John F. Due, "Government Finance", 1963, Sahife: 351.

ve vergi salınan şahıs ya da kurumda kalmaktadır. Bu durum özellikle her hangi bir ticarî faaliyet konusuna girmeyen meskenlerle kişisel maddî ve maddî olmayan varlıklarda daha da barizdir. Mamafih verginin bazı hallerde hiç olmazsa kısmen yansiyabileceğini belirten iktisatçılar da mevcuttur. Meselâ John F. Due gayri menkul ipotek piyasasının aşırı derecede kötü işlemesi halinde, kiraya verilen evlerde arzın kıtlığı ve kanunî mevzuatta kiraları dondurucu hükümlerin yokluğu durumunda, nakdi servet konusunda daha yüksek faiz hadlerinin kabul ettirilebileceği şekillerde en azından kısmi bir yansımanın mümkün olabileceğini ileri sürmektedir¹¹. Keza şahıs firmaları, adi ortaklıklar ve aile tipi şirketlerin de piyasanın mükemmel işlemediği zamanlarda vergiyi bir miktar yansıtabileceği kabul edlilmekle beraber büyük sermaye şirketlerinin rekabeti yüzünden bunun dahi gerçekleşmemesi ihtimal dahilindedir. Hisse senetlerinin vergilendirilmesinde eğer vergi şahısların ellerindekine konmuşsa bunun yansıtılamayacağı hususunda fikir birliği mevcut ise de aynı hisse senetleri kurum varlıkları meyanında telâkki edilip vergilendirildiğinde yansuma konusundaki fikirler ihtilâflı bulunmaktadır.

d — Verginin verimliliği :

Net servet vergisi uygulayan ülkelerdeki istatistiklere göre verginin yekûn vergi gelirleri içindeki payı fazla bir yer tutmamaktadır. Nitekim aşağıdaki tabloda verilen rakkamlardan vergi hasılatının toplam vergi gelirlerine göre oranının ortalama % 1-2 oranı civarında olduğu anlaşılabilir:

Ülkenin adı	Verginin toplam vergi hasılatı	
	içindeki oranı (%)	Yıl
Japonya	0,3	1952/53
Pakistan	0,8	1964/65
Hollanda	1,5	1960
İsveç	1,5	1958/59
Hindistan	1,8	1959/60
Seylân	2,0	1964/65
Norveç	2,4	1962/63
Danimarka	2,5	1958/59
Batı Almanya (Bütün Devlet Gelirlerinin)	1,6	1960
Kolombiya (Bütün Devlet Gelirlerinin)	4,4	1961

Kaynak : Noburu Tanabe - George E. Lent "A.G.E.", Sahife: 17.

11) John F. Due, "A.G.E.", Sahife: 349-350.

Vergi hasılatının bu düşüklüğünde şüphesiz uygulanan istisna ve muafiyetler, vergi oranlarının düşük tutulması, bazı ülkelerde sadece düz oranla iktifa edilmesi, müterakki oranların uygulandığı ülkelerde de fazla aşırıktan kaçınılması ve vergi idaresindeki kifayetsizlikler vs.. gibi faktörler rol oynamaktadır. Ancak net servet vergisini tek başına mütalâa ederek yekûn vergi hasılatı içindeki yerini küçümsemek yanlış bir davranış olur. Zira kesinlikle söylemek mümkündürki bu verginin en önemli fonksiyonlarından biri gelir vergisine yardımcı ve tamatlayıcı bir görev yüklenmesi olduğuna göre, net servet vergisinin gelir vergisindeki hasılatı arttırmak suretiyle toplam vergi hasılatını çoğaltmada da görünmez büyük katkısı bulunmaktadır.

2) Verginin idarî yönden ortaya çıkardığı sorunlar :

a — Servetlerin beyanı ve araştırılması :

Net servet vergisinin istisna ve muafiyet halleri dışında mükelleflerin beyanına göre alınması mutaddır. Ancak vergi hasılat ve ahlâkı yönünden ve ayrıca yeni adaletsizliklere yol açmamak amacı ile bu beyanların doğruluğunun araştırılması da vergi idaresine düşen bir görevdir. İşte bu noktada yani servetin çeşidine göre ülke çapında hem maliklerinin ve hem de gerçek miktarının tespitinde büyük zorlukların ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Vergi mevzuu sadece arazi ve emlak olsa idi bunların tespitinde şüphesizki her hangi bir güçlük beklenmezdi. Nitekim halen mahallî idareler tarafından idare ve tahsil edilen emlak vergileri uygulamasında bu konuda fazla pürüzler mevcut bulunmamaktadır. Ancak net servet vergisi konusuna daha önce de belirttiğimiz gibi arazi ve emlak dışında hisse senedi, tahvil, nakit, mücevherat, otomobil, gemi, büyük çapta ev eşyası vs.. gibi çeşitli menkul mal ve kıymetler de girdiğinden beyanların doğruluğunun araştırılması işi son derece güçleşmekte ve ortaya yeni, çeşitli problemler çıkmaktadır. Tespit kolaylığı itibarıyla servet kategorilerini kolaydan zora doğru kaba taslak şöyle bir derecelendirmeye tabi tutabiliriz: Arazi ve binalar, gemiler, diğer taşıtlar, banka mevduatı, nama yazılı menkul kıymetler, hamile yazılı menkul kıymetler, ev eşyası, mücevherat ve nakit.

Görüleceği üzere servet kategorilerinin tespitindeki güçlük yönünden farklı ve çeşitli bir karakter arzemesi adaletsiz uygulamalara yol açmamak amacını güden bir vergi idaresine çok ağır görevler yüklemektedir. Her ne kadar vergi idaresinin gelir vergisi, veraset ve intikal vergileri, emlak vergileri, sermaye değer artış vergileri dolayısıyla zaten şu veya

bu şekilde servet tespiti ile meşgul olageldiği ve bu bakımdan net servet vergisinin bizatihi çok fazla bir idari tespit yükü getirmeyeceği iddia edilebilirse de böyle bir iddianın fazla iyimser bir görüşe dayandığı söylenebilir. Zira servet tespiti gelir vergisinde önemli bir konu olmadığı gibi, diğer vergiler de ancak ölüm ya da intikal vukuudna yani bu olaylar zuhur ettikçe zaman zaman alınmakta, emlak vergilerinde ise konu sadece emlak gibi çok daha dar bir sahaya inhisar etmektedir. Bu vergilere ilâve olarak yeni bir net servet vergisi benimsendiği takdirde, bu vergi hem muntazaman her yıl alınacağından ve hem de konusunun çok dağınık ve çeşitliliği nedeniyle idare bakımından yeni külfetler yaratacağı muhakkaktır.

Japonyanın 1953 yılında net servet vergisinden vaz geçmesinin bir nedeni de vergi idaresinin emlak, orman, taşıt gibi servetleri kolayca tespitine rağmen özellikle gayri maddî servetleri tespitinde aynı başarıyı gösteremiyerek yeni vergi adaletsizliklerine yol açması olmuştur. Keza iktisatçı Richard Goode A.B.D. de vergi idaresinin diğer muhtelif vergi uygulamaları dolayısıyla gayri maddi servetlerle ev eşyasını tespitinde ötedenberi mevcut bazı başarısızlıklarına değinerek mahalli idarelerden daha mükemmel bir federal teşkilâtın bile gelir vergisinin yanı sıra ihdas edilecek geniş kapsamlı ve düşük istisnalı bir net servet vergisinin yaratacağı problemlerin altından kalkamayacağını, bu verginin belki ancak az sayıda bazı zengin mükelleflere uygulanması halinde daha başarılı olabileceğini belirtmektedir¹². Gerçekten bir çok vergi uzmanı A.B.D. de net servet vergisi uygulanmasının, verginin federal seviyede konsa dahi yine de mahalli idarelerin yardımına ihtiyaç duyulması ve mahalli idarelerdeki vergi teşkilât ve personelinin ise bunun altından kalkamayacakları, ayrıca ülke çapındaki servetlerin, banka mevduatları vs.. nin ortaya çıkarılmasında mahalli idarelerin kendi aralarında ve Federal Devletle gerekli koordinasyonu sağlayamayacakları nedenleri ile çeşitli sakıncalar yaratacağını öne sürerek aynı görüşü paylaşmaktadır.

Çeşitli ülkelerdeki uygulamanın ışığı altında idari yönden servet tespiti konusunda net servet vergisinin ancak ülke çapında uygulanması, servet kategorileri itibariyle mümkün olanlarda kayıt sisteminin çok mükemmel ve eksiksiz bir şekilde mevcudiyeti, personelin bilgili ve tecrübeli olması halinde başarı sağlayabileceğini kabul etmek gerekmektedir.

12) Richard Goode, "A.G.E.", Sahife: 32.

b — Servetlerin değerlendirilmesi :

Genellikle denilebilirki her türlü servet vergilerinde cari değer, piyasa değeri gibi ölçülerin yaratacağı güçlükler aynı ölçü ve metodların gelir vergilerinde ortaya çıkardığı güçlüklerle nazaran çok daha fazladır. Şayet meselâ emlakın de büyük şirketler esham ve tahvilâtı gibi bir borsası ve bu borsada günü gününe muamele gören bir değeri bulunsa idi belki her hangi bir zorluk sözkonusu olmayabilirdi. Keza nakit, banka mevduatı, alacaklar, ipotekler vs.. gibi servet türlerinin değerlendirilmesi de o kadar büyük problemler yaratmayabilir. Ancak her türlü arazi, esham ve tahvilâtı borsada kote olmayan küçük tip aile şirketlerinin varlıkları, adi ortaklıklar ve şahsi firmalara ait servetler vs.. de değerlendirme işlemleri idare için büyük müşkilât arz etmektedir.

Gerçekten bina ve arazilerde, menkul kıymetlerde olduğu gibi organize bir borsa hemen hemen Dünyanın hiç bir ülkesinde yoktur. Gayrimenkuller için organize bir alım satım borsasının olmayışına etki yapan faktörler arasında şunları saymak mümkündür: Gayrimenkullerde esham ve tahvilâtı gibi standardize edilebilecek değer ölçüleri teşekkülü adeta imkânsız olup gayrimenkul parçaları büyüklük, eskilik, kullanım vs.. yönünden çok çeşitlilik ve farklılıklar gösterdiği gibi esham ve tahvilâtı nazaran daha az el değiştirirler. Öte yandan çok kısa bir süre içinde el değiştiren bir gayrimenkulde esham ve tahvilâtının hilâfına büyük çapta bir değer farkı görülmesi de çok defa olağandır. Bunda da şüphesiz her hangi bir alıcı veya satıcının o gayrimenkule kendi özel maksatlarına göre atfettikleri önem rol oynamaktadır. Öte yandan gayrimenkul değerleri nüfus artışı ve sanayileşme dolayısıyla bazı bölgelerde aşırı talep yükselmesi, kira rayıçları, gayrimenkulün kendine ilişkin şekil ve inşaat sene ve maliyetleri, amortisman oran ve miktarları vs.. gibi etkenlere de bağlı bulunmaktadır. Bu koşullar ve zamanla vaki değer değişimleri karşısında her türlü servet vergileri uygulamasında gerek idare ve gerekse mükellefler yönünden hiç olmazsa muayyen devrelerde genel olarak ve ayrıca durum icap ettirdikçe idarî yönden bazı gayrimenkuller için özel olarak değer takdirini yapılması lüzumunu kendini göstermektedir. Belli zaman devrelerine inhisâr eden genel değerlemelerde eğer ülke hızlı bir kalkınma safhasında, fiyatlar süratle yükselme eğiliminde ise değerler devamlı artma hâlinde bulunacağı cihetle bu değerlendirme devrelerinin 2-3 yıl gibi kısa zaman fasılları içinde tespiti daha makul bir yol teşkil eder.

Çeşitli ülkelerdeki gayrimenkul değerlendirme uygulamasını incelediğimizde bu konuda daha çok kadastro değeri usulünün benimsendiğini gö-

rürüz. Ancak bu şekildeki değerlemelerde de değerlerin hem eksik ve hem de zamanla cari değerlerin çok altında kaldığı müşahade olunmaktadır. Kadastro değerlerinin belli devreler sonunda cari değerlere irca edilmesi ve yeknesak hale getirilmesi ise son derece zaman alıcı, pahalı ve fazla personeli gerektiren bir işlemdir.

Değerleme yönünden zuhur edebilecek en büyük güçlüklerden biri de menkul kıymetler borsası ile ilişkisi olmayan aile tipi şirketler ve şahıs firmalarının servetleri konusunda kendini gösterir. Bunların hepsi için şayet güvenilebilir bilanço ve envanter kayıtları mevcut olabilse gerekli ayarlamaların da yapılması suretiyle bunlardan faydalanılması bir dereceye kadar mümkündür. Böyle bir kayıt sisteminin işe yaramadığı durumlarda ise değer takdiri yapacak merci kendi tahminlerine göre hareket edecektir ki böyle bir uygulamada da adaletsizlikler, menfaat temini vs. gibi durumların ortaya çıkması ihtimalleri belirecektir. Öte yandan envanter değerlemeleri için senenin muayyen bir gününün tespit edildiği farzedilse bu gibi firmaların bazılarının muayyen tespit gününden envanterlerini düşük seviyede göstermek için çeşitli çarelere başvurmaları ihtimati de idare için ayrıca güçlük yaratabilecek hususlardır. İltihakta Japonyada net servet vergisinin 1953 yılında ilga edilmesinin en önemli sebeplerinden birini de o tarihlerde şirketlerin % 90'ının bahsettiğimiz tipte aile şirketi olması ve bu durumun da değerlendirme yönünden vergi idaresine aşırı güçlük yaratması teşkil etmiştir.

Değerleme konusunda özellikle gayrimenkuller için ortaya çıkacak problemlerin hallinde çeşitli teklif ve görüşlerden mülhem çözüm yolları benimsenmiş bulunmaktadır: Meselâ bir yaklaşıma göre emlâkin malikleri tarafından beyan edilecek değerlerde fahiş ya da muayyen bir orana kadar düşüklük görüldüğü takdirde ihdas edilecek bir Devlet Emlâk Bürosu tarafından bu tip emlâk satın alınmalıdır. Böyle bir sistemde hem emlak malikleri düşük beyanda bulunmaya korkacaklar, ayrıca Devlet bu gibi emlâkin yeniden daha yüksek değerle satışı suretiyle kâr elde etmiş olacaktır. Fikir aslında cazip görülmekle beraber uygulanmasında çeşitli sakıncalar yaratma istidadı taşımaktadır. Söz konusu Büronun elinde her mahalledeki çeşitli tip gayrimenkuller için uygulanacak objektif kıstaslar bulunamayacağı cihetle çeşitli indii ve keyfi işlemlere yol açılması çok muhtemeldir. Hele Büroda bilgi, ahlâk ve karakter itibariyle düşük çapta memurlar bulunursa baskı, rüşvet gibi etkilerin de sonunda gerçekten düşük değerli kaliteli emlâk yerine şişirilmiş fiyatla kalitesiz emlâk satın alınması ve sonradan bunların hiç satılamayarak Büronun işlemez durumda bir süs olarak muhafazasına yol açılması tehlikesi belirebilir.

Bir an için Büronun normal işlediği farzedilse dahi böyle mecburi satış hükmünü iyi niyetli olup ta cari piyasa değerini bilmemesi sebebiyle düşük değer beyan eden bir kısım emlak sahipleri için aşırı bir müeyyide olarak kabul etmek te mümkündür. Bununla ilgili olarak 1962 yılında Santiago konferansında Arnold Harberger tarafından maliklerince beyan edilecek emlakın alımına muayyen bir oranda (meselâ % 20) daha da fazla değer vermek suretiyle Devlet Emlak Bürosu yanında aynı şekilde oturan vatandaşların da iştiraki teklif edilmişse de bu fikir konferansın diğer üyeleri tarafından çeşitli yönlerden mahzurlu görülerek reddedilmiştir¹³.

Değerleme konusundaki bir başka yaklaşım da Kaldor tarafından öne sürülmüş olup yazarın Hindistan hükümetine yaptığı tavsiyeye göre varlıklar satış, hibe vs.. surette her hangi bir devir oluncaya kadar amortismanların da indirilmesi suretiyle muhasebe kayıtlarındaki giriş değer ile değerlendirilmelidir¹⁴. Hindistan hükümeti tarafından benimsenmeyen bu teklif bir çok yönden itirazları davet etmiş bulunmaktadır. Meselâ Richard Goode'a göre¹⁵ böyle bir yaklaşımın kabulü halinde servet vergileri ekonomik kapasitenin tamamlayıcı bir ölçüsü olmak yönündeki avantajını büyük ölçüde kaybedecektir. Yine böyle bir usulde gerçekleşmiş değer artış ya da azalmalarının nazara alınmaması, net servet vergisinde gelir vergisinden de daha ciddi bir problem yaratacaktır. Zira muayyen bir değer artış veya eksilişinin servetteki tesiri devir tarihine kadarki müteakip bütün yıllarda, gelir vergisinde ise sadece bir yılda hissedilecektir. Keza muhasebe değerine istinat eden bir servet vergisi, aynı şekilde sadece realize edilmiş gelire konan vergide olduğu gibi, değeri yükselmiş varlıkların satışı anında ilâve bir mükellefiyet yarattığı cihetle yatırımların ekonomik yönden arzuya şayan istikametini önleyebilir.

c — Verginin ödenmesi :

Vergi ödemesinin mükelleflerde yarattığı sıkıntı ve güç durum nazara alındığında genellikle servet üzerinde alınan vergilerin gelir üzerinden alınan vergilere nazaran daha fazla güç durum yaratıcı etkisi olduğu görülür. Bu konuda servet vergilerinin kendi aralarında dahi kademe kademe farklar mevcut bulunmaktadır. Meselâ servetlerin bir bedel

13) John Strasma, "Market-Enforced Self Assessment for Real Estate Taxes", A Research Paper, 1965. Sahife: 11.

14) Nicholas Kaldor, "A.G.E.", Sahife: 25.

15) Richard Goode, "A.G.E.", Sahife: 32.

mukabilinde transferinde bedeli ödeyen kimse aynı anda bir miktar vergi ödemeyi de göze aldığından hesabını buna göre yapmış ve tedbirini de almış bulunabilir. Bir veraset ve intikal vergisinde de verginin varisler ve çeşitli uygulama tiplerine göre meselâ bağışlayan ya da bağışlanan tarafından ödenmesinde mükelleflerin ağır bir ödeme bunalımına girmesi mutad değildir. Veraset ve intikal vergilerinde açıktan bir servete sahip olduğuna göre psikolojik olarak bunun vergisine de kalmılabılır. Kaldıki servet transferi üzerinden alınan vergiler sadece bu tip olayların zuhur ettiği zamana mahsus olmak üzere tahsil edildiğinden servete sahip olunan her yıl için ayrıca bir vergi ödeme zorunluluğu bulunmamaktadır.

Servet vergileri arasında ödeme yönünden en çok güçlük yaratıcı olanlar şüphesiz ki emlak ve net servet vergilerinde görülür. İki verginin de aynı anda yürürlükte olması halinde ve ayrıca gelir getirmeyen servetlere sahip olma durumunda her yıl için tekerrür eden mükellefiyetin bir çok kişiyi emlak ya da servetini bazı durumlarda belki de ucuz fiyatlarla elden çıkarmaya doğru itmesi çok muhtemeldir. Her ne kadar Kaldor gibi iktisatçılar bu şekilde gelir getirmeyen servetlerin zamanla mecburen daha üretken sahalara kayacağını ve mükellefler arasında gelir getirmeyecek şekilde atıl servet tutulmasının önlenemediğini ileri sürmekte işler de uygulamada ortaya yine de ekonomik ve sosyal çeşitli sakıncalar ortaya çıkmaktadır. Gerçekten bir çok verimli ve büyük yatırımlarda özellikle ilk yıllarda her hangi bir gelir sağlanmadığı ya da az miktarda bir kazanç olsa dahi bunun otofinansman amacı ile kullanıldığı malumdur. Böyle bir durumdaki şirket hissedarının elindeki hisse senetlerinin cari piyasa değerine göre bir servet vergisi ile teklif edilmesi kendisinin bu kapitali kaybetmesine yol açabilir. Meselâ ormanların en büyük ziraat servet unsuru teşkil ettiği Japonyada ormanların ilk yıllar temin ettiği para geliri hiç mesabesinde olduğundan geniş bir kitle tarafından ödeme zorluğu sebebi ile net servet vergisine şiddetle karşı konulmuştur. Bu noktada öyle tahmin edilirdi ki Prof. Kaldor dahi gelir getirmeyen fakat her yönden çeşitli faydaları olan orman servetinin yok edilmesini her halde tavsiye edemezdi.

Problemin çözülmesinde çeşitli ülkelerde uygulanan formüllerin genellikle belli bir miktara kadar vergi istisnaları, mutedil vergi oranları, makul şekilde tespit edilen vergi tavanları, gelir getirmeyen servete sahip çok yaşlı, hasta ve dul kimseler için kabul edilen vergi muafiyetleri vs. etrafında toplandığı görülür. Bu konuda Kolombiya hükümeti daha da ileri giderek Kanuna "kanunî bir engel ya da fizikî imkânsızlık nede-

niyle her hangi bir yıl için gelir getirmeyen servetin net servet vergisi uygulamasında nazara alınmayacağı" şeklinde hüküm koymuş bulunmaktadır. Servet üzerinden alınan vergilerin mahiyeti icabı verginin ödenmesi sorununun tam olarak halledilmesi şüphesiz mümkün değildir. Bu konuda alınacak çeşitli tedbir ve benimsenecek usulleri biraz da her ülkenin kendi özel koşulları tayin edeceklerdir.

VI — Net servet vergisinin Türkiye'de uygulanması olanakları :

Daha önceki izahlarımızın ışığında net servet vergisinin lehinde ve aleyhinde söylenebilecek hususları kısaca özetlersek şu genel yargıya varmamız mümkündür: Ne servet vergileri eğer iyi bir şekilde plânlanır ve idare edilirse gelir vergisinin tamamlayıcısı olarak vergilendirmenin daha da adil şekilde cereyanını sağlayabilir ve ayrıca gelir vergisinde servet kıyaslamaları yolu ile oto kontrole imkân verebilir. Gerçekten sadece gelir üzerinden alınan vergilerin servetlerin lüzumsuz terakümünü önleme ve yeniden dağıtımını temin, emek gelirleri ve emek dışı gelirlerin daha etkili ayrımı, realize edilmemiş bazı kapital kazançlarına erişme, sahiplerince işgal edilen gayrimenkullerin atfedilebilir kira gelirlerinin kavranması vs.. gibi konularda yeterince başarılı olamadığı bilinen bir husustur. Öyle yandan net servet vergisi bazı durumlarda kaynakların daha produktif yatırım sahalarına akmasını dahi kolaylaştırabilir.

Ancak bu amaçlara ulaşmak için net servet vergisinin çok iyi yetişmiş kalifiye personele, mükemmel vergi idaresine ve ayrıca kayıt sistemi düzgün çeşitli kamu idareleri arasında ahenkli ve süratli bir iş birliğine ihtiyaç gösterdiğini kabul etmek gerekir. Bu ön şartların yetersiz olması halinde ise vergi uygulaması kuşkusuz daha çok adaletsizlik ve sakınca yaratacaktır. Verginin haddi zatında çok fazla hasıla sağlamayan verimsiz bir vergi olduğunu da hatırdı tutarak ulaşılmak istenen amaçlarla elde mevcut araçların değerlerini karşılıklı olarak iyice tartmak ve bilâhare bir karara varmak gerekir. Nitekim A.B.D., İngiltere ve Fransa da dahil olmak üzere halen gelişmiş bir çok Batı ülkesinde ve gelişmekte olan ülkelerin büyük bir ekseriyetinde söz konusu verginin uygulanmakta olması bunu doğrulamaktadır. Konu gelişmekte olan ülkeler arasında bulunan Türkiye yönünden ele alınırsa şu gözlemleri yapmamız ve bir sonuçta varmamız kabildir:

Ülkemizde gelir üzerinden alınan vergilerin başlıcası olan gelir vergisi dahi ekonomik ve malî yönden henüz sınırlı bir rol oynamakta, vergi kaçakçılığı, vergi idaresindeki kifayetsizlik, takip ve icrada mevcut nok-

sanlıklar henüz üstesinden gelinemeyen sorunlar olarak durmaktadır. Aynı husus servet vergileri grubuna giren bazı vergiler için de geçerli olup Türkiyede şimdiye kadarki tecrübeler her türlü servet vergileri uygulamalarında fazla başarı kazanılmadığını göstermektedir. Nitekim gerek II. Dünya Savaşı sırasında 1942 yılında bir defaya mahsus olmak üzere salınan Varlık Vergisi, gerekse yıllardır il özel idareleri tarafından yürütülmüş olan bina-arazi vergileri ile ayrıca veraset ve intkial vergileri, emlak alım vergisi gibi vergilerin uygulanmasında idarî yönden başarı sağlandığı söylenemez. Böyle bir durumda hem gelir vergileri idaresindeki sorunlar, hem de mevcut çeşitli servet vergileri yönetimindeki başarısızlık ilk defa ihdas edilecek bir net servet vergisi uygulaması yönünden gerekli ön ve yan tedbir ve tecrübelerin kazanılmasını da önlemiş bulunmaktadır. Konu net servet vergisi bakımından özellikle servetlerin miktarının araştırılması ve değerlerinin tespitinde önem kazanmaktadır ki her ikisi de Türkiye için sayısız güçlükler arz etmektedir. Her ne kadar hiç olmazsa net servet vergisinin gelir vergisinde servet kıyaslamaları yolu ile oto kontrole imkân hazırlaması fonksiyonunu yerine getirmesi için Türkiyede 31.12.1960 tarih ve 193 sayılı Kanunla servet beyanı müessesesi benimsenmişse de esasen o sıralarda oldukça itiraz ve allerji toplamış bu müesseseden çeşitli nedenlerle fazla istifade temin edilememekte ve dolayısıyla net servet vergisini uygulama olanakları hakkında şimdilik müspet bir fikir verecek durumda bulunmamaktadır.

Gerek gelişmekte olan ülkelerde ve gerekse bir kısım gelişmiş ülkelerde bazı durumlarda ekonomik ve sosyal kalkınma amacına vergi adaleti amacına nazaran daha öncelik tanındığı da bir gerçektir. Böyle bir durumda meselâ Türkiyede hisse senedi ve tahvil yatırımları ile bankalara mevduat yatırılmasının teşvik edilmesi gerekeceği realitesi ortaya çıkar. Bir an için net servet vergisinin uygulandığı farzedilse bu şekildedeki yatırımlar köstekleneceği gibi gizlenmesi kolay olduğu cihetle halkta daha da çok nakit ve altın birikimi baş gösterecek bu ise ekonomide saptırıcı çeşitli zararlı etkiler yaratarak bir sermaye piyasası tesisini de tehlikeye düşürecektir.

Bazı durumlarda uzmanlar yeni bir net servet vergisi ihdası yerine mevcut servet vergilerinin gözden geçirilmesini de önermektedirler. Durum Türkiye için bu açıdan incelendiğinde ülkemizde çeşitli tip servet ve servet transferi vergileri ve ayrıca işletme vergisi olduğu görülür. Nitekim ülkemizde halen bina ve arazi vergileri yerine ikame edilen emlak vergisi, veraset ve intkial vergisi, emlak alım vergisi, bina inşaat vergisi, taşıt alım vergisi, motorlu kara taşıtları vergisi, gayri menkul değer artış

vergisi, şerefiyeler, mücevherat, kurt, mobilya, televizyon ve çeşitli ev eşyasının dahil olduğu bazı tip servetler için işletme vergisi gibi geniş bir servet, servet transferi ve işletme vergileri manzumesi mevcuttur ki bu vergiler gelir üzerinden alınan vergilerle birlikte kaçakçılığı da azaltacak şekilde iyi ve verimli bir şekilde idare edildiği takdirde ülkemiz için şimdilik yeni bir net servet vergisi kabulüne ihtiyaç kalmamaktadır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki şu anda yurdumuzda gerek iktisadî ve gerekse vergi idaresi ile ilgili idarî, teknik ve büro ve kayıt nizamına ait ön şartlar ve sosyal atmosfer müsait bulunmadığından bir net servet vergisi uygulanması mahzurlu olabilir. Meselâ Devlete para tedariki için buna gerek yoktur. Zira vergi daha önce de işaret ettiğimiz gibi verimsiz bir vergidir. Gelir vergisinde ve diğer vergilerdeki çeşitli mevzuat ev nispet değişiklikleri ve ayrıca kaçakçılık oranının düşürülmesi ile varidatı arttırmak yeni vergi konmasından daha uygun bir yol olarak gözükmektedir. Böylelikle bir dereceye kadar aşırı servet terakümü ve sosyal adaletsizliklerin önlenmesi dahi mümkün olabilir. Bu konuda ayrıca vergi dışı çeşitli tedbirlerden de yararlanılabilir. Net servet vergisinin nispeti Türkiye için çok düşük tutulsa (binde 1-5) vergi hasılatı masraf ve zahmetine değmeyeceği gibi güttüğü sosyal, malî ve ekonomik amacına dahi erişemeyecek, nispet yüksek tutulsa (yüzde 1-1,5-2) bu sefer iyi idare edilmediği takdirde çok büyük adaletsizlikler doğacaktır. Verginin uzun vadeli bir perspektif içinde Türkiyede de uygulanması arzuya şayan olmakla beraber bu ancak gerekli ön şartların iyice tespit ve yerine getirilmesinden sonra tavsiye edilebilir.